

RÖNESANS FELSEFESİ

Rönesans felsefesi bir geçit döneminin, yani Avrupa uygarlığının yaklaşık bin yıl süren Ortaçağ ile Yeniçağ arasındaki dönemin felsefesidir. Tarihsel olarak 1400 ile 1600 yılları arasında kalan dönemi ifade eder. İşte bu dönemde geliştirilen ve Ortaçağ ile modern Yeniçağ felsefesi arasında bir tür köprü görevi üstlenen felsefeye Rönesans felsefesi adı verilmektedir. Bu felsefenin bir geçiş dönemi felsefesi olmasının en temel nedeni, onun hem Ortaçağ felsefesiyle süreklilik arz etmesi hem de felsefede bir "yeniden doğuşu" temsil etmesidir. Bu çağda bilimde ve düşünce alanında yeni gelişmeler meydana gelmeye başlamış, ortaya çıkan yeni perspektifler ve bilgiler Rönesans felsefesini, orta çağ düşüncesiyle yeni çağ düşüncesi arasında köprü rolünü oynamaya yöneltmiştir.

Aristoteles'in felsefesiyle Hıristiyan teolojisinin, Ortaçağda Aquinalı Thomas eliyle gerçekleştirilen sentezin önce Hıristiyan ayağı çökmüştü. Çünkü Hıristiyan düşünce yapısıyla insanın hayat, sanat ve düşüncenin çeşitli imkânlarıyla karşı karşıya gelme isteği ve talebi arasındaki ayrılık, 14. yüzyılın başlarından itibaren giderek büyümeye ve yüzyıllık bir süreç içinde, bir kopuş görünümü almaya başlamıştı. Daha Kilisenin kendi içinde bile, felsefeyi din veya teolojinin hizmetkârı olarak kullanmanın uygunluğuyla ilgili tartışmalar, en nihayetinde bir disiplin olarak felsefenin din ve teolojiden tamamen ayrı bir disiplin olduğu sonucuna götürmüştü.

Ockhamlı William her ne kadar Hıristiyan Ortaçağ'ın sentezini, "çifte hakikat öğretisi" olarak bilinen ve bazı hakikatlerin iman, diğer bazılarının ise akıl yoluyla bilindiğini ifade eden öğretisini kullanarak bir şekilde koruma çabası verdiyse de aynı öğreti insan zihninin deneyim alanının üstüne hiçbir zaman çıkamayacağını ve dolayısıyla felsefenin bir doğal teoloji sağlayamayacağını göstermek suretiyle, hayli narin bir görünüm arz eden sentezin yıkılmasında kesin sonuçlu bir etki yaptı. Gerçekten de Ockhamlı William, "bizde bir formun veya ruhun var olduğunu, bunun beden formu olduğunu akıl ve deneyime dayanarak tam bir kesinlikle bilmenin bir yolu olmadığını", insanların bu türden hakikatleri ancak iman yoluyla bilebileceklerini söylemişti. İşte açılan bu yolun hazırladığı sonraki duraklardan biri olan Reformasyon durağında doruk noktasına ulaşacak şekilde din, artık öncelikle imanla ilgili bir konu olarak anlaşılmaya başlanırken, felsefe de Rönesans'tan ama özellikle de Descartes'tan itibaren özerk hale gelecektir.

Tarihsel ve Felsefi Çerçeve

Rönesans'ın ve dolayısıyla Rönesans felsefesinin doğuşu ve gelişiminde söz konusu içsel faktöre ek olarak birtakım dışsal faktörler de önemli bir rol oynamıştır. Bu sosyal ve tarihsel faktörler arasında, en azından Batılı felsefe tarihçileri tarafından, ilk sıraya İstanbul'un 1453 yılında Türkler tarafından fethedilmesi yerleştirilir. Osmanlıların Batı'ya doğru yayılması, pek çoklarına göre, sözgelimi Trabzonlu George benzeri Antik Yunan kültürü âlim ve uzmanlarının özellikle İtalya'ya göçmelerine ve doğallıkla da Batı'da o zamana kadar bilinmeyen birtakım Grekçe felsefe metinlerinin Batı'ya geçişine yol açmıştır.

Yine aynı bağlamda, kaynağında Doğuluların bulunduğu birtakım icatların Batı'ya girişinin de Rönesans üzerinde yoğun bir etki yaptığı kabul edilir. Bunlardan birincisi hiç kuşku yok ki barut olup, o bir yandan yeni bir iktisadi sistemin yavaş yavaş doğuşuna, diğer yandan da feodal düzenin devasa sur ve duvarlarının yıkılışına işaret eder. İkinci büyük icat olan pusula, bu yeni yeni

filizlenen iktisadi sistemin temel aktörleri olan kentsoyluların, yeni ticaret yollarının keşfine dayanan duyulan ihtiyacı yansıtabacak şekilde 15. yüzyılda gerçekleşen keşif seyahatlerine gönderme yapar.

Avrupalıların 15. yüzyılda Amerika'yı keşfetmeleri ve Çin ile Japonya'ya yaptıkları ilk seyahatler yeni dillerin, kültürlerin ve dinlerin farkına varılması suretiyle ufukların genişlemesine yol açarken, aynı anda sömürgecilik, kölelik ve Hıristiyan olmayanların hakları benzeri konuların siyaset felsefesinin konuları arasına dahil edilmesiyle sonuçlanmıştır. Yine denizcilik, ticaret ve bankacılık alanında kaydedilen gelişmelerin matematik çalışmalarıyla bilimsel çalışmaları önemli ölçüde etkilediği söylenebilir. Söz konusu bilimsel çalışmalar, Rönesans döneminde doğallıkla teleskop benzeri aletlerin icadından ve bu arada Yunan matematiğinin kendisiyle Platon'un matematiğe özel bir önem atfeden yaklaşımının farkına varılmasından da yoğun bir biçimde etkilenmiştir.

Yine, 15. yüzyılda kâğıdın Batı uygarlığına girişiyle birlikte matbaanın bulunmasının Rönesans'ın ortaya çıkışında önemli bir etki yaptığı kabul edilir. Bu gelişmelerin bilgi ve kültür ile öğrenim faaliyetinin üniversite dışına yayılımında, daha önce üzerlerinde düşünce adamlarının çalışmış olduğu elyazması metinlerin geniş kitlelere erişmesinde ve bu arada eğitim ve kültür dili olmayan ulusal dillerin gelişmesinde doğrudan etkili olduğu söylenebilir. Öte yandan 15. yüzyılın ortalarında yaşanan Protestan reformasyonu da Rönesans'ın gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Protestanların kutsal kitabın, Latince değil de ulusal dillerde okunması gerektiği üzerindeki ısrarı sadece ulusal dillerin gelişimine değil fakat okuryazarlığın gelişimiyle bilginin geniş kitlelere yayılmasına da azımsanmayacak derecede katkıda bulunmuştur. Reformasyonun eğitim üzerinde de etkili olduğu söylenebilir. Sadece Protestan Reformasyonu değil Katoliklerin karşı Reformasyonu da eğitim kurumlarının yeni baştan şekillenmesinde öncü bir rol üstlenmiştir.

Dönemin Genel Özellikleri

Rönesans terim olarak yeniden doğuş anlamına gelmektedir. Avrupa'da, özellikle de Batı Roma'nın sürdürücüsü olan Latin bölümünün, bu gelişmeleri sağladığı söylenebilir, yoksa Doğu Roma'nın Rönesans'ın gelişiminde doğrudan bir etkisi ya da rolü olmamıştır. Batı kültürü ve Batı felsefesi bu dönemde bir anlamda yeniden doğmuş olduğu söylenmektedir.

İlk çağda ve orta çağdaki düşüncelerin bir tekrar incelenmesi ya da tekrar değerlendirilmesi değil, çok daha kapsamlı bir anlamda o zamana kadar tartışılabilen konuların tamamen yeni bir biçimde ortaya konulmaları, önceki çağlardan çok farklı bir insan tipinin ortaya çıkması ve düşünceler geliştirmesi söz konusudur. Rönesans felsefesi aynı zamanda bir geçiş dönemi felsefesi olduğu için önceki çağlar ile daha sonra iyice belirginleşecek olan yeniçağ düşüncesi arasında bir köprü işlevi de görmüştür; böylece önceki tartışmalar yeni formlar ve içeriklerle yeni gelişmelere aktarılmıştır.

Tarihsel olarak Rönesans'ın başlangıcını kesin bir şekilde belirlemek güçtür; bu noktada bir çok saptamalar vardır. Genel olarak bunun için 1517'deki reformasyonun başlamasına işaret edilmektedir. Rönesans'a etki eden gelişmelerin 14. yüzyılın sonlarından itibaren görmek mümkündür. Bu dönem kilisenin gücünü hem ekonomik hem de düşünsel anlamda kaybetmeye

başladığı bir dönemdir. Ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeler belirli bir şekilde felsefi gelişmeleri etkilemiş ve bu dönemde yeni sızramalar göstermiştir.

Dinsel otoritenin zayıflamasına paralel olarak Rönesans'ta felsefe, kendini bağımsızlaştırmaya başlamıştır; bunu da deneyi ve aklı öne çıkararak yapmaya çalışmıştır. Böylece ortaçağdaki kapalı düşünce biçimi açılmaya ve parçalı bir görünümle çoğullaşmaya başlamıştır. Felsefe din adamlarının etkisinden çıkıp farklı konumlara sahip yazarlar ve düşünürlerin ilgi alanında yer almaya başlamıştır. Kurulan üniversiteler bu bakımdan önemli bir rol oynamıştır. Rönesans felsefesi buna bağlı olarak farklı düşüncelerin, felsefe sorularını farklı yollardan değerlendiren felsefe eğilimlerinin var olmasını sağlamıştır. Bu yönelimlerin ortak bir paydası varsa, o da skolastik felsefeye karşı koymak olarak belirtilebilir.

Skolastik felsefe inanç ile bilgi ya da din ile felsefe arasındaki ilişkinin belirlenmesi konularında açık olmayan bir yol izlemiş, ve bunları birbirlerine indirgemeye yönelmiştir. Ortaçağın sonlarına doğru bu yaklaşım iyice çözülmeye başlamış ve din-felsefe ilişkisi birbirinden uzaklaşmaya yönelmiştir. Felsefe giderek bağımsızlaşacak ve Rönesans'ta kendi başına bir güç kazanacaktır. Özellikle bu kopuşta nominalizmin etkisini belirtmek gerekir. Doğrunun çift nitelikliliği, bilgi bakımından doğru olmayan bir şeyin inanç bakımından doğru olabileceği düşüncesi bu dönemde temellendirilmiştir. Böylece inanç ile bilginin sınırları kesin olarak birbirinden ayrıştırılmış olmaktadır. Skolastiğin son dönemleri bu anlamda Rönesans felsefesinin oluşmasının ipuçlarını verir.

Bu özerkleşme süreçlerinin bir parçası olarak birey öne çıkmış, felsefe de insan düşüncesinde sorun olan her şeyin irdelendiği bir disiplin olarak yeniden ele alınmaya başlanmıştır. Parçalı, renkli, monolitik olmayan Rönesans düşüncesi böylece ortaya çıkmıştır.

Rönesans'ın, insanüstü olana ya da yalnızca doğal olana karşı, insani boyutu ön plana çıkartan felsefesi, doğal olarak, insan bilgisiyile ilgili problemleri göz ardı ettiği ve mutlak bir gerçekliğin mutlak bir bilgisine sahip olma varsayımının, insanın aktüel bilgisine hiçbir katkı sağlamadığı düşünülen mutlakçılığa; insanın bilişsel faaliyetlerdeki etkinliğini gözden kaçırdığına, ve bütün bir doğayı, doğanın daha aşağı parçaları aracılığıyla tanımladığı inancına, kısacası geçmişin metafiziğiyle doğa bilimlerini belirleyen insansızlaştırma sürecine karşı tavrı almıştır.

Rönesans felsefesi, epistemoloji ve mantık alanında ise bilmenin psikolojik yönlerini ve arzu, istek, duygu, amaç ve yönelimlerle kişiliğin düşünce süreçleri üzerindeki etkisini dikkate almayan rasyonalist bir bilgi anlayışına ve klasik mantığa karşı çıkmış ve pozitif, empirist bir bilgi anlayışı ve yeni bir mantık geliştirmiştir. Zorunlu doğru düşüncesi ortadan kalkarken, doğruluk insan düşüncesinin bilgilenme sürecindeki başarısına işaret eden arzu edilir bir değer olup çıkmıştır.

Rönesans felsefesinde teori ve pratik arasındaki mutlak antitez yok olup giderken, doğruluk ve yanlışlık mutlak olmayıp, bilginin sonu gelmeyen ilerlemesine bağlı ve görelî olan değerler olarak anlaşılmalıdır.

Kısacası; bireyselliğin, yaşanan dünyaya önem vermenin, demokrasinin, bilimin, din yerine aklı öne almanın yeniden canlandırılmasıdır. Rönesans ayrıca orta çağın dindarlığına, metafiziğine, bireyselliği yok etmeyi amaçlayan Hıristiyan ahlâkına ve felsefesine tepkidir.

Rönesans felsefesinin, bütün bu faktörlerin de etkisiyle çok geniş etkilerinin olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, bütün bu etki ya da akımlardan en önde geleni, kesinlikle **hümanizm** olmuştur.

Hümanizm

Hümanizm Rönesans'a, İslamiyet'in altın çağına ve antik Yunan kalıntılarına dayandırılabilir ve hatta hümanist düşünce Buda ve Konfüçyüs'te de görülebilir. Bunun yanında hümanizm terimi daha çok batı felsefesiyle ilişkilidir. Hümanizm terimi 19. yüzyılın başlarında, 15. yüzyıl İtalya'sında klasik edebiyatla ilgilenen kimseler için söylenen umanista sözcüğünden kökenlenir.

Hümanizm insani konularda doğaüstü inanışların mutlakiyetini açıkça reddeder; fakat bunun yanında inançların kendisini hedef almaz. Genelde Ateizm ve Agnostisizm ile bütünleşebilir ama hümanist anlayış bunlara içkin değildir. Hümanizm bu tür doğaüstü güçlerin varlığıyla ilgilenmeyen etik tabanlı bir görüştür. Seküler bir hayat duruşu ilkesi ve her otorite karşısında insanı özgürleştirme çabası hümanizmin temel amacıdır.

Hümanizme göre doğruyu bulmak insanın bir yetisidir. Fakat doğruyu bulma yönteminde gizemcilik, mistisizm, gelenek ve bunlar gibi genel geçer kanıtlarla ve mantıkla bütünleşmeyen yöntemler izlenemez. Gerçeğe duyulan bu arzu, gözü kapalı kabullenimlerle değil, bilimsel şüphecilik ve bilimsel yöntemle doyurulmalıdır. Otoriteyi ve aşırı şüpheciliği de reddederken, kaderin olaylar üzerindeki etkisini kabul etmez. Doğrunun ve yanlışın bilgisine kişisel ve ortak bilincin en doğru biçimde algılanmasıyla ulaşılabileceğini savunur.

Bunun yanı sıra hümanizm insanın tüm diğer canlı türlerinden daha özel olduğu düşüncesini reddeder. Hümanist filozof Peter Singer "Birçok istisna olmasına rağmen, hümanistlerin çoğu kendilerini en büyük dogmadan özgürleştiremiyor... önyargılı türcülük... Hümanistler diğer canlı türlerine karşı düşüncesizce istisnalarla karşı durmalıdır." diyerek hümanizmin doğalcılığını belirtmiştir. Bizim diğer canlıların üzerinde tanrı-vergisi bir hüküm hakkımız olmadığını ekler.

Hümanizm insanın kapasitesine iyimser yaklaşır, bunun yanı sıra insan doğasının tümüyle iyi ya da tüm insanların hümanizmin savunduğu akılcı ve manevi değerlere ulaşabileceğini savunmaz. Hümanizm güzel şeyler yapmaya, şimdi ve burada iyi yaşamaya ve geleceğe daha iyi bir dünya bırakmaya yoğunlaşır. Öte alem için endişe ve acı çekmeyi manasız ve yanlış bulur.

Rönesans hümanizmi ise ne bir felsefe ne de bir ideolojidir. O, ikinci bir anlam çerçevesi içinde antik kaynaklara dönüşü ifade eder. Rönesans hümanizmi klasik kaynaklara döndüğünde, Skolastik düşüncenin gömmüş olduğu bilimlerin cevherleri gün ışığına çıkarmaya çabalayan ve böylelikle de modern düşüncenin yolunu açmaya gayret eden bir yapıdadır.

Hümanizm klasik kaynaklara döndüğünde, kendisine özellikle kozmolojik düşünce konusunda, iki ana yaklaşım sunduğunu görmüştür. Birinci yaklaşımda, dünya Tanrı tarafından tasarlanmış bir şey olarak algılanır veya "yaratılan" ya da hasıl olunan bir şey diye değerlendirilir. Bu görüş, Rönesans hümanistleri tarafından, Platon ve Aristoteles'in benimsemiş olduğu bir görüş olarak kabul edilmiştir. Tanrı ister Platon'da olduğu gibi, mitolojik açıdan Demiurgos diye ya da ister metafiziksel yönden İlk Hareket Ettirici olarak tahayyül edilsin, kendini gerçekleştiren veya yürürlüğe sokan bir fikir ya da tasarım vardır. İşte bu ana yaklaşım Rönesans felsefesinde karşımıza Platonculuk ve Aristotelesçilik olarak çıkar.

Platon ve Aristoteles Etkisi

İtalyan hümanizminin ilk keşfettiği ve peşine düştüğü Yunanlı filozof ise Platon oldu. Bunun en önemli nedeni ise Platon'un erdem görüşü ve klasik erdemlerle ilgili yorumunun Rönesans eğitiminin taleplerine kusursuzca uyarlanabilmesiydi. İtalya'da Platon'a dönük bir ilgiyi ve Platon üzerindeki araştırmaları başlatıp, Platonculuğu ortaya çıkaranlar Doğu'dan İtalya'ya gelmiş olan düşünürler olmuştu.

Rönesans düşüncesinin yöneldiği bir başka antik düşünce çığırı da Aristotelesçilikti. Bununla birlikte, söz konusu Aristotelesçilik Skolastik düşüncede Hıristiyan öğretilerle yoğrulmuş olan Hıristiyan Aristotelesçiliği değildi. Rönesans, Aristoteles felsefesini Skolastik unsurlardan arındırarak, özgün haliyle almaya veya kendi düşünce dünyasına uyumlu hale getirmeye çalıştı. Bu yüzden Rönesans düşüncesi önce Skolastik yöntem ve ondan ayrılmaz olan Aristoteles mantığına saldırdı, sonra da Aristotelesçi felsefeyi, daha çok İbn Rüşd kaynaklı olacak şekilde, Hıristiyan olmayan kaynaklardan öğrenmeye geçti.

Aristoteles felsefesini doğrudan doğruya kendi özkaynaklarından değil de sonraki yorumlarından ele alan bu Aristotelesçi filozofların, her şeye rağmen anlayış ve ruhça Rönesans filozofları olduklarından kuşku yoktur. Bunun en önemli nedeni de onların aralarındaki en temel ihtilafta Ortaçağın dine bağlı dünya görüşünü aşarak, Rönesans'ın özgür düşüncesine çokça yaklaşımlarıdır. Bunu onların aralarında geçen "ruhun ölümsüzlüğü" tartışmasında açıklıkla görmek mümkündür. Örneğin İbn Rüşdçüler, kişisel ölümsüzlüğü reddetmek suretiyle, Hıristiyanlığın en temel inanç ya da öğretilerinden birini yıkmaya noktasında birleşirler. Gerçekten de bu fani görünüşler dünyasını gelip geçici bir dünya olarak değerlendirirken, insanın bu dünyada geçen hayatını ahiret hayatı için sadece bir önhazırlık veya geçit olarak anlayan Hıristiyan inancı açısından bireyin, beden öldükten sonra da ruhsal olarak yaşamaya devam etmesi vazgeçilmez bir inanç parçasıydı. İbn Rüşdçüler Rönesans'ta bu inancı yerle bir ederler. Bu, onların birer Rönesans filozofu olmalarını temin eden en önemli unsurdur. Şu farkla ki genel Aristoteles kavrayışına pek çok Yeni-Platoncu unsur katmış olan İbn Rüşdçülerin bireyin ruhunun akıllı bir yönü olduğunu, bu boyutun ölümden sonra evrensel akla geri döneceğini öne sürmüşlerdir.

Kuşkuculuk

Rönesans Çağı'nda canlandırılan Antik felsefe geleneklerinden bir başkası da **kuşkuculuktur**. Onu Rönesans'ın en seçkin şahsiyetlerinden biri olan Michel de Montaigne (1533-1592) canlandırmıştı.

Montaigne *Denemeler* adlı ünlü eserinde Antik Yunan kuşkucularının bilginin imkânsızlığıyla, duyu algısının göreliliğiyle, aklın göreliliği aşip mutlak hakikate erişebilmesinin olanaksızlığıyla, özne ve nesnedeki sabit ve sürekli değişimle, değer yargılarının göreliliğiyle ilgili hemen tüm argümanlarını yeni baştan ortaya koydu; buradan hareketle insanın hayvan karşısında tasladığı üstünlüğün beyhude ve temelsiz olduğu sonucuna vardı. O, bununla da kalmayıp, kendisini olabilecek yegâne kesinliği temin ettiğine inandığı ilahi vahye teslim etti.

Kuşku, onun gözünde, nihai hiçbir hakikate bağlanmamaktan, kesin hiçbir doğrunun olduğuna inanmamaktan ama doğruyu her şeye rağmen aramaya çalışmaktan başka bir şey değildi; Montaigne insanın ihtiyaç duyduğu ruh dinginliğine ancak böyle bir tutumla varılabileceğini düşündü. Söz konusu ruh dinginliğini bozabilecek olan yegâne şey, gündelik deneyimlerin ötesine

geçerek şeylerin asli doğalarına nüfuz etme çabası içine girmekti. Şeylerin gerçek doğasıyla ilgili nihai hakikatlere erişme çabasının ve değişmez birtakım mutlak hakikatlerin var olduğuna inanma tutumunun sonucu ise ona göre fanatizm ve dogmatizm olmak durumundaydı.

Bu açıdan bakıldığında, kuşkuculuğun Montaigne için ne bir zihin hali olarak kötümserlik ne de belli bir davranış kuralı olmadığını söylemek gerekir. Tam tersine o, kuşkuculukta insan hayatının bütün yönlerini olumlamanın bir yolunu veya kaynağını bulmuşa benzer.

Montaigne şu halde kendi kuşağının insanlarına gerçek bilgeliğin, hayatı olduğu gibi kabul etmekte yattığını ve herhangi bir şeyi tam bir kesinlikle bilmenin ne kadar güç olduğunu göstermenin uygun yollarını aramıştır. O, esas itibarıyla de insanların dikkatlerini insan yaşamının zenginliğine dikkat çekmeyi amaçlamıştır. Bu da Rönesans'ın ruhuna fazlasıyla uygun düşen bir şeydir.

Doğa Felsefesi

Stoacılıkla Antikçağda Demokritos ve Epiküros tarafından temsil edilmiş Atomculuk da dönemin yeni bir kılık altında ortaya çıkan diğer felsefeleri oldular. Antikçağın Stoacı ve Atomcu felsefelerinin dünyanın kendisinde imtiyazlı bir yer işgal etmediği sonsuz bir sistem olarak doğa tasarımının oluşmasında önemli katkıları oldu.

Buna göre, Rönesans'ta kendine yeten bir birlik, Tanrının dışsal bir tezahürü olmaktan ziyade, her şeyi kuşatan sempati ve cazibe güçleri tarafından bir araya getirilen ve dünya ruhu tarafından harekete geçirilen bir sistem olarak doğa düşüncesinin öne çıktığı söylenebilir.

Rönesans'ın doğa filozofları doğayı genelde, canlı ile cansız, ruh ile madde arasındaki Ortaçağ düşüncesine özgü keskin ayrımların kendisinde artık geçerli olmadığı bir organizma olarak telakki etmeye başladılar. Bu dönemin doğa felsefeleri, Stoa etkisini çok belirgin olarak gösterecek şekilde panteist bir yapı sergiledi. Söz konusu doğa felsefelerinin Rönesans Platonculuğuyla bazı bakımlarından benzerlikleri olmakla birlikte, Platoncuların doğaüstü olana ve ruhun Tanrıya doğru yükselişine vurgu yaptıkları yerde, onlar kendine yeter bir sistem olarak görülen doğayı öne çıkardılar. Bu, elbette Rönesans dönemi doğa filozoflarının Hıristiyan düşüncesini büsbütün terk ettikleri anlamına gelmez; fakat daha ziyade onların düşünce yönelimlerinin doğayı doğaüstü olana bağlayan bağları zayıflattığı anlamına gelir. Onlar, sonradan giderek çok daha baskın hale gelecek doğalcılığa yönelimliydi.

Bilim Hareketi

Rönesans'ın başarısı sadece söz konusu doğa felsefesi, hümanizm alanında tezahür etmedi; daha ciddi etki alanı bilim ve siyaset alanında gerçekleşti. Hayatın hemen hemen her alanında eski düşünme biçimlerinin veya skolastik düşüncenin doyurucu olmaktan uzak ve yetersiz kaldığı bir sırada, Rönesans filozofları, ortaya attıkları sorunların pek azına çözüm getirebilmiş olsalar dahi, hiç değilse geri kalanın bir sonraki yüzyılın büyük düşünce savaşları içinde çözülmesinin yolunu açtılar.

Bilimden yararlanma açısından ise Rönesans daha ileri bir düzeyde kesin bir başarı dönemini ifade eder. Ortaçağda, az da olsa gösterilen bilimsel çabalar, çok fazla pratik yararları görülmediğinden, nerdeyse tamamen kaybolup gitmişti. Buradan hareketle Rönesans bilimini yaratan veya modern dönemin bilimsel devriminin ilk ve ikinci evrelerini başlatıp geliştiren en

temel faktörün pratik ve yararlı olduğu söylenebilir. Buna göre, Rönesans denizcilerinin başarıları, asıl gerekli ve giderek güçlenen bir uygulama alanı sağlamıştı.

Rönesans'ta başlayan bilimsel devrimin en temel bilimi olan astronominin salt gözlem temeli üzerinde ilerleyebilmesi mümkün değildi. Demek ki Rönesans biliminin başarısını sadece gözlem ve deneye bağlayan bir görüş oldukça sığ bir görüş olmak durumundadır. Astronominin ilerlemesi, gözlem, "kontrollü deney" ve hipoteze ek olarak, en azından matematiğin yardımını gerektirmiştir.

Gözlemin önemi özellikle anatomi ve fizyolojinin gelişiminde tam bir açıklıkla ortaya çıkmıştır. Bunu özellikle yaşamı ve eserleri sadece büyük bir başarı öyküsünü ve umutlu olmayı değil fakat aynı zamanda başarısızlıklarını da yansıtan **Leonardo da Vinci**'nin (1452-1519) durumunda açıklıkla görebiliriz. Da Vinci bilimsel ve mekanik problem ve deneylerle yakından ilgilenen büyük bir sanatçı, geleceğin keşif ve icatlarıyla teorilerini öngörme yeteneğine sahip gerçek bir dâhiydi. Tuttuğu notlar, onun ilk büyük mekanik ve hidrolik ustası olarak metal işçileriyle mühendislerin faaliyet ve işlerini nasıl yakından incelediğini açıklıkla gözler önüne serer. Leonardo'nun en önemli teşebbüslerinden biri de başarısızlığa mahkûm olduğu mekanik uçuş denemesiydi. Kuşlarla ilgili gözlemlerini yaptığı modeller, hesaplamalar ve tam ölçekli denemelerle birleştirmesi gerçek bir mühendislik haritası meydana getirmekteydi.

Anatomi ve fizyoloji alanlarında gerçekleştirilen keşifler, bununla birlikte insanların eski, geleneksel teorilerle iddialara duydukları güveni çok ciddi bir biçimde sarsmak ve onların dikkatlerini deneysel araştırmaya yöneltmek açısından önem taşır. Kanın insan vücudu içinde belli bir yol izleyerek dolaştığı bugün herkesin bildiği bir şeydir. Fakat bu, eskiden bilinen bir şey değildi. Sözelimi çağın, Hipokrates gibi büyük hekimleri, onunla ilgili olarak hiçbir şey bilmiyorlardı.

Durum böyle olmakla birlikte, Rönesans döneminde gerçekleşen büyük bilimsel ilerlemeyi dar anlamıyla sadece gözleme bağlamak yeterli olmaz. Bu noktada 15. yüzyıldan itibaren giderek daha fazla kullanılmaya başlanan "**kontrollü deney**"in hesaba katılması gerekir.

Bununla birlikte Rönesans döneminin bilim adamları arasında deneysel yöntemin en seçkin temsilcisi **Galileo Galilei** (1564-1642) olmuştu. Onun büyük önemi, insanların gerçekten yeni birtakım sonuçlara ve bilgilere ulaşmalarını temin eden bir yöntem geliştirmiş olmasıydı. Bu yöntem anlayışında duyularla kavradığımız deney, yani ölçülüp tasarlanmış kontrollü deney araştırmanın biricik temeli haline gelir; bundan sonra düşünce doğayı ölçüye dayanan gözlemler ve deneyler yaparak, fenomenler arasında bağlantılar kurarak kavrar ve böylelikle insanı salt deney bilgisinde kalmaktan kurtararak gerçek bilime yöneltir. Galileo açısından doğayı yalnızca duyuların gözüyle görmek yeterli değildir; tek başına düşünme içinde kalınarak yapılacak spekülasyonlar da pek bir işe yaramaz. Galileo, algılanan şeyleri kavramlar halinde derleyip sınıflamakla da yetinmez. O, doğayı gerçekten kavramak, doğa alanında yeni bilgilere ulaşmak istiyorsak, yapılacak şeyin fenomenleri matematik dilinde çözümleyip ifade etmek olduğunu görmüştü. Gözlerinin önüne serili olan doğanın büyük bir kitap gibi olduğunu; yazılmış olduğu dili bildiğimiz takdirde onu iyi anlayabileceğimizi fark eden Galileo'ya göre, doğa adını verdiğimiz kitap matematik diliyle yazılmıştı.

Modern bilimin Rönesans dönemindeki doğuşunun modern felsefe üzerinde yoğun bir etkisi oldu. Başkaca şeyler yanında özellikle modern bilimi yaratan bilimsel yöntemin iki boyutunun, yani sırasıyla gözlem ve tümevarım yönüyle tümdengelimsel ve matematiksel yönlerin 17. yüzyıl felsefesini baştan aşağı şekillendirdiği söylenebilir.

Toplumsal Değişim ve Siyasi Felsefe

Reformasyon (Reform)

Reform, 15. ve 17. yüzyıl boyunca tüm Avrupa'yı etkileyen Katolik Kilisesi ne karşı yapılmış dinsel bir harekettir. Katolik kilisesinin aşırı zenginleşmesi ve yozlaşması, siyasetle ve dünyasal etkinliklerle daha fazla ilgilenmeye başlaması birçok din adamının tepkisini çekmiş ve reform hareketlerine yol açmıştır. Reform hareketleri önce Almanya'da sonrasında ise Fransa, İngiltere ve Kuzey Avrupa ülkelerinde de etkili olur. Bu reform hareketi Hıristiyanlığın yeni ve büyük 3 mezhebenden Protestanlığın oluşmasını sağlamıştır.

Martin Luther

Başarılı Reform hareketi ilk defa Almanya'da Martin Luther ile başladı. Bunun nedeni de Almanya'nın birleşmesinden önce birçok bağımsız devletin olmasından dolayı özgür bir ortamın bulunmasındandır. 31 Ekim 1517'de Martin Luther Almanya'nın Wittenberg şehrinde bir kilisenin kapısına 95 maddeden oluşan protesto metnini astı ve Protestan Reformu hareketini resmen başlattı. Luther bu metni hazırlarken daha önce reform hareketine girişmiş olan John Wycliffe ve Jan Hus gibi isimlerin görüşlerinden etkilenmişti. (İncil'in farklı dillere çevirilmesi ve matbaanın bulunup halk tarafından da okunabilir hale gelmesiyle, insanlar kilisenin doktrinlerinin yanlış olduğunu düşünmeye başlamıştı.) Martin Luther astığı protesto metninde özellikle endüljans a karşı çıkar. Görüntüde halkın haklarını savunan Luther, halkın da desteğini alarak protestanlığın temellerini atar. Martin Luther bunun yüzünden Papa tarafından afazoz edildi. Afazoznameyi halk önünde yaktığı için, Martin Luther ölüm cezasına çarptırıldı. Alman imparatoru Şarlken, Luther'i ve taraftarlarını 1529'da protesto ettiği için Almanya'da yeni oluşan bu mezhebe Protestanlık denir.

Desiderius Erasmus

Desiderius Erasmus, 1469-1536 yılları arasında yaşamış olan, Kuzey Avrupa Rönesans'ının önemli ustası ve klasik edebiyat araştırmacısı, hümanist bilgin ve ilahiyatçıdır.

Günümüzde, Rönesans'la birlikte ortaya çıkan hümanizm akımının yaratıcılarından ve en büyük temsilcilerinden biri olarak bilinen Rotterdamlı Desiderius Erasmus, Papalığın düşünceler üzerinde kurduğu hegemonyaya karşı çıkarak, gerçek Hıristiyanlık ruhunu antik çağın yalınlığında aradı. Güzel sanatların ve bilimlerin yayılmasını, Avrupa'nın ortak bir sanat ve bilim anlayışının çatısı altında birleşmesini, hümanizmin birinci koşulu saydı. Özgün yapıtlarıyla ve çevirileriyle antik çağ düşüncesinin Avrupa'da yayılmasına çok büyük katkılarda bulundu. Martin Luther'in reformları başladığında, kilisenin yenilenmesi görüşüne katılmakla birlikte, Hıristiyan dünyasının kargaşaya, parçalanmaya sürüklenmesine şiddetle karşı çıktı.

Thomas More

More'un düşünce tarihinde dini hoşgörü idealini ilk kez ifade eden kişi olduğu söylenebilir. Ütopyasının temellerini oluştururken, Hıristiyan vahyinden ayrılarak doğal bir din anlayışı geliştiren More'a göre, farklı görüşlere, kanaat ve inançlara saygı gösterilmesi ve teolojik ihtilaflardan sakınılması gerekir. O, yine de Tanrının varoluşunu ve inayetini, ruhun ölümsüzlüğünü ve ahiret hayatına ait ödülleri reddeden insanlara resmi görevler verilmemesi gerektiğini söyler. Bir insan kişisel olarak her ne düşünürse düşünsün, devletin ve toplumun esenliği söz konusu inançların kabulüne bağlı olduğu için doğal din ve ahlakın doğrularının sorgulanmasına, mezhep çatışmalarının ve din savaşlarının dehşetini yaşamış olan More, hiçbir şekilde izin vermez.

Platonun Devlet'inden etkilenererek kaleme aldığı Utopia adlı eserinden, Ütopya adası üzerine kurulan ideal bir devleti betimlediği felsefi romanından bellidir. Söz konusu eser ya da ütopya, More'un zamanının toplumsal ve iktisadi koşullarına yönelik oldukça sert bir eleştiriyi çağın dünyevi ruhuna tamamen aykırı düşecek şekilde basit bir ahlaki hayatın idealizasyonu ile birleştiren hayli alışılmadık bir eserdir.

Kaynaklar

Ahmet Cevizci, Felsefe Tarihi, Say Yayınları, İstanbul 2009.

Karl Vorlander, Felsefe Tarihi, çev: Mehmet İzzet, İz Yayıncılık, İstanbul 2004.

Macit Gökberk, Felsefe Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul 1990.

Ernst von Aster, İlkçağ ve Ortaçağ Felsefe Tarihi, Uyr.: Vural Okur, İm Kitapları, İstanbul 2005